

ראש השנה תשע"ח

ספר החינוך שיא

שלא לעשות מלאכה ביום ראשון של חדש תשרי, שנאמר (ויקרא כג כד-כה) בחדש השביעי באחד לחדש וגוי' כל מלאכת עבודה לא תעשו.

ומשרשי מצות המועד הזה, שהיה מחסדי האל על ברואיו לפקד אותם ולראות מעשיהם יום אחד בכל שנה ושנה כדי שלא יתרבו העונות כל כך, ויהיה מקום לכפרה, והוא רב חסד מטה כלפי חסד, וכיון שהם מועטים מעביר עליהן. ואם אולי יש בהם עונות שצריכין מרוק נפרע מהן מעט מעט. וכעין מה שאמרו זכרונם לברכה (ע"ז ד, א) אוהבו נפרע ממנו מעט מעט. ואם לא יפקדם עד זמן רב יתרבו כל כך עד שיתחייב העולם כמעט כליה חלילה.

נמצא שהיום הנכבד הזה הוא קיומו של עולם, ולכן ראוי לעשות אותו יום טוב ולהיות במנין מועדי השנה היקרים. ומצד שהוא יום הדין לדון כל חי ראוי לעמד בו ביראה ופחד יותר מבכל שאר מועדי השנה. וזהו ענין זכרון תרועה הנזכרים בו, כי התרועה קול שבור, לרמז שישבר כל אחד תקף יצרו הרע ויתנחם על מעשיו הרעים, וכמו שנכתב במצות שופר בארכה בסדר פנחס (מצוה תה) בעזרת השם. וזהו הטעם שלא קבעו זכרונם לברכה, לומר הלל במועד הזה, וכמו שאמרו, שאין ראוי לו לאדם לומר שירה והוא עומד בדיון; וכדאמר רבי אבהו בפרק אחרון דראש השנה (לב, ב) אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, מפני מה אין ישראל אומרים הלל בראש השנה ויום הכפורים? וכו' כדאיתא התם.

ויקרא כג: כד

דְּבַר אֱלֹ-הֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שְׁבֻתוֹן זְכוֹרֹן תְּרוּעָה מִקְרָא-קֹדֶשׁ:

ספורנו

זכרון תרועה. זכרון תרועת מלך, בה יגילו במלכם, כאמרו "הרנינו לאלהים עוזנו, הריעו" (תהלים פא, ב), וזה מפני היותו יושב אז על כסא דין כמו שבא בקבלה, כאמרו "תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגנו, כי חק לישראל הוא, משפט לאלהי יעקב" (שם שם ד). וראוי לנו לשמח אז יותר על שהוא מלכנו, שיטה כלפי חסד, ויזכה אותנו בשפטו אותנו, כאמרו "כי ה' שופטנו, ה' מחוקקנו, ה' מלכנו, הוא יושיענו" (ישעיה לג, כב).

ראש השנה תשע"ח

רבינו נסים, מסכת ראש השנה, נ"ב בדפי הרי"ף

...ויש לשאול למה אדם נדון בר"ה יותר מבשאר ימים דבשלמא שאר דברים דהיינו תבואה ופירות האילן ומים כל אחד בזמנו נדון כדאמרינן בגמ' דפסח זמן תבואה הוא ועצרת זמן פירות האילן וחג זמן גשמי שנה אבל אדם למה הוא נדון בר"ה יותר מבשאר ימים ותירוץ דבר זה למדנו מדגרסינן בפסיקתא בשם רבי אליעזר בפסוק דרשו ה' בהמצאו דתניא בעשרים והמשה באלול נברא העולם ולפי זה הא. דתניא בגמרא דרבי אליעזר אומר בתשרי נברא העולם על גמר בריתו קא אמרינן דאדם הראשון שבו נגמר העולם נברא ביום ששי דהיינו באחד בתשרי וגרסינן תו התם בפסיקתא נמצא אומר בר"ה נברא אדם הראשון שעה ראשונה עלה במחשבה שניה נתייעץ עם מלאכי השרת בשלשה כנס עפרו בד' גבלו בה' רקמו בו' עשאו גולם בו' זרק בו נשמה בח' הכניסו לגן עדן בתשיעית נצטווה בעשירית סרה באחת עשרה נידון בשתים עשרה יצא בדימוס אמר לו הקב"ה זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני בדין ביום זה ויצאת בדימוס כך עתידין בניך להיות עומדים לפני בדין ביום זה ויוצאין בדימוס וכל זה אימתי בחדש השביעי באחד לחדש ומכאן סמך למה אדם נדון בר"ה יותר מבשאר ימים ואף בשמים יש אות שמול החדש הוזה מאזנים בו פלס ומאזני משפט לה' ולפי זה הא דאמרינן בפרק ראווהו ב"ד כמהן מצלינן האידנא זה היום תחילת מעשיך וזכרון ליום ראשון כמהן כרבי אליעזר על יצירת אדם קאמרינן אבל בכ"ה באלול תחילת בריאת העולם הוא ולכך נהגו בברצלוני"ה וגלילותיה להשכים באשמורות הבקר בכ"ה באלול ומיהו ה"מ כר"א אתיין דאילו לרבי יהושע דאמר בניסן נברא העולם אלא לפי שבו התחלת צמיחת האילנות והפירות שכל זה נמשך אחר מהלך החמה התחילו למנות ממנו ומיהו אכתי תמיהא לי דתינח לר"א אבל לר"י דאמר דבניסן נברא העולם אכתי הדרא קושיין לדוכתה למה נדון בר"ה יותר מבשאר ימים ונ"ל שרצה המקום לזכות את ישראל בדינם ורצה לדון את ישראל בזמן שהוקבע לכפרה ולסליחה שלפי שנתרצה הקב"ה ביוה"כ הוקבע יום סליחה לדורות לפיכך נזר השם שיהא אדם נידון בר"ה שצדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים וכינונים הרי נזר דין שלהם אינו נחתם אלא עד יוה"כ שהוא יום סליחה וכפרה הרי נתנה להם תורה זמן כדי שבו יפשפשו מעשיהם וישובו אל השם ואפשר עוד שמר"ה ועד יוה"כ התחיל השם להתרצות למשה וביוה"כ נתרצה לו לגמרי ולפיכך רצה הקב"ה לדון בריותיו בזמן שהוקבע לסליחה לכפרה ולסליחה... ולפי זה אין מקום לקום באשמורת בכ"ה באלול ולפיכך נהגו בגירונ"ה וגלילותיה שלא לקום עד ר"ה ומיהו יש מקומות שמקדימין באחד באלול ויש סמך למנהגן לפי שבו התחילו מ' יום שנתרצה הקב"ה למשה.

ראש השנה תשע"ח - זה אף פעם לא מאוחר מדי

ספר העיקרים מאמר ד פרק טז

...כמו שאין יכולת ביד האש שלא לשרוף בגד הצדיק כשיקרב אליו או לשרוף בגד הרשע כשירחק ממנו או כשלא תהיה בו הכנה כלל לקבל השרפה, כן אין כח ביד הכוכב להרע או להיטיב אלא כפי מה שיגזור טבעו וכפי הכנת המקבל, ולזה לא תהיה התפלה ראויה אליו כלל, אחר שאין פעולתו על צד הרצון, אלא להשם יתברך שהפעולות המגיעות ממנו הן מגיעות על צד הרצון, ויש בידו כח לרצות ושלא לרצות לעשות דבר והפכו ולעשות חסד חנם, הן שיהיה המקבל ראוי לכך או בלתי ראוי, אלא כשיכין עצמו על ידי התפלה בלבד.

וזה דבר נתבאר בכתוב במקומות הרבה, ובפרט במנשה בן חזקיה מלך יהודה שהיה רשע גמור ולא היה מי שמרה והפליג בעול כמוהו לפניו ולאחריו, ואף על פי כן נאמר בו ובהצר לו חלה את פני ה' אלהיו וגו' ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו וישיבהו ירושלים למלכותו, ולמדנו מזה שני דברים, האחד שאף אם יהיה המתפלל בתכלית הרוע כמנשה יוכן לקבל החסד על ידי התפלה, והשני שהתפלה היא נשמעת אף מתוך הצרה, כמו שהעיד הכתוב ובהצר לו וגו'.

וזה מורה על גודל הפלגת חסד השם יתברך על בראיו, שמדרך האנשים לומר ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם, אבל השם יתברך הוא חפץ חסד וימינו פשוטה לקבל שבים בכל עת ועת, אמר המשורר ויצעקו אל ה' בצר להם וגו' (תהלים ק"ז ו'), ואמר יונה קראתי מצרה לי אל ה' ויענני (יונה ב' ג'), כלומר אף אם לא היה ראוי שתקובל תפלתי מתוך הצרה אחר שברחתי מלפניו, לא בעבור זה נמנע מלענות אותי, וזהו קראתי מצרה לי אל ה' ויענני:

מלכים ב' - כא

א בן-שִׁתִּים עָשְׂרָה שָׁנָה מִנְּשָׂה בְּמִלְכוֹ וְחֲמִשִּׁים וְחֲמִשָּׁן שָׁנָה מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ הַפְּצִי-בָהּ : ב וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינָיו ה' כְּתוּעַבַת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹרִישׁ ה' מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : ג וַיִּשָּׁב וַיִּכְּן אֶת-הַבְּמֹת אֲשֶׁר אָבַד חֲזַקְיָהוּ אָבִיו וַיִּקַּם מִזְבְּחוֹת לְבַעַל וַיַּעַשׂ אֲשֶׁרָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה אַחְזָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְכָל-צַבָּא הַשָּׁמַיִם וַיַּעֲבַד אֹתָם : ד וּבָנָה מִזְבְּחוֹת בְּבֵית ה' אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה בִּירוּשָׁלַם אֲשֵׁים אֶת-שָׁמַי : ה וַיִּכְּן מִזְבְּחוֹת לְכָל-צַבָּא הַשָּׁמַיִם בְּשִׁתֵּי חֲצֵרוֹת בֵּית-ה' : ו וְהַעֲבִיר אֶת-בָּנוֹ בָּאֵשׁ וַעֲוָנוֹ וְנַחֵשׁ וַעֲשָׂה אוֹב וַיְדַעְנִים הַרְבֵּה לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינָיו ה' לְהַכְעִיס : ז וַיִּשָּׂם אֶת-פֶּסֶל הָאֲשֶׁרָה אֲשֶׁר עָשָׂה בְּבֵית אֲשֶׁר אָמַר ה' אֶל-דָּוִד וְאֶל-שְׁלֹמֹה בְּנוֹ בְּבֵית הַזֶּה וּבִירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי מִכָּל שְׁבָטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֵׁים אֶת-שָׁמַי לְעוֹלָם : ח וְלֹא אֶסִּיף לְהַנִּיד רַגְלִי יִשְׂרָאֵל מִן-הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבוֹתֶם רַק אִם-יִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִים וְלָכֵל-הַתּוֹרָה אֲשֶׁר-צִוָּה אֹתָם עֲבָדֵי מִשָּׁה : ט וְלֹא שָׁמְעוּ וַיַּתְעִם מִנְּשָׂה לַעֲשׂוֹת אֶת-הָרַע מִן-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הַשְׁמִיד יְה' מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : י וַיִּדְבֹר יְה' בְּיַד-עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים לֵאמֹר : יא יַעַן אֲשֶׁר עָשָׂה מִנְּשָׁה מֶלֶךְ-יְהוּדָה הַתַּעֲבוֹת הָאֵלֶּה הָרַע מִכָּל אֲשֶׁר-עָשׂוּ הָאֲמָרִי אֲשֶׁר לִפְנֵי וַיִּחַטָּא גַם-אֶת-יְהוּדָה בְּגִלְוָלָיו : יב לָכֵן כֹּה-אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּנְי מִבֵּיא רָעָה עַל-יְרוּשָׁלַם וְיְהוּדָה אֲשֶׁר כָּל-שְׁמַעְיָו [שְׁמַעְיָו] תִּצְלַנָּה שְׁתֵּי אֲזָנָיו : יג וְנִטִּיתִי עַל-יְרוּשָׁלַם אֶת קוֹ שְׁמִרוֹן וְאֶת-מִשְׁקַלֹת בֵּית אַחְזָב וּמַחֲיִתִּי אֶת-יְרוּשָׁלַם כַּאֲשֶׁר-יִמְחָה אֶת-הַצְּלַחַת מִחָה וְהָפֵד עַל-פְּנֵיהָ : יד וְנִטְשִׁיתִי אֶת שְׂאֲרֵית נַחֲלָתִי וְנִתְתִּים בְּיַד אִיֻּבִיָּהֶם וְהָיוּ לְבוֹ וְלִמְשָׁשָׁה לְכָל-אִיֻּבִיָּהֶם : טו יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת-הָרַע בְּעֵינָיו וַיְהִיו מַכְעָסִים אֹתִי מִן-הַיּוֹם אֲשֶׁר נָצְאוּ אֲבוֹתָם מִמִּצְרָיִם וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה : טז וְגַם דָּם נָקִי שָׁפַךְ מִנְּשָׁה הַרְבֵּה מְאֹד עַד אֲשֶׁר-מִלֵּא אֶת-יְרוּשָׁלַם פֶּה לְפִה לְבַד מִחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר הִחַטָּיא אֶת-יְהוּדָה לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינָיו יְה' : יז וַיִּתֵּר דְּבָרֵי מִנְּשָׁה וְכָל-אֲשֶׁר עָשָׂה וְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא הֲלֵא-הֵם כְּתוּבִים עַל-סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה : יח וַיִּשְׁכַּב מִנְּשָׁה עִם-אַבְתָּיו וַיִּקְבֹּר בְּגוֹן-בֵּיתוֹ בְּגוֹן-עֲזָא וַיִּמְלֹךְ אִמּוֹן בְּנוֹ תַּחֲתָיו :

דברי הימים ב' - לג: י-יג

י וַיִּדְבֹר ה' אֶל-מִנְּשָׁה וְאֶל-עַמּוֹ וְלֹא הִקְשִׁיבוּ : יא וַיָּבֵא ה' עֲלֵיהֶם אֶת-שָׂרֵי הַצַּבָּא אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ אֲשׁוּר וַיִּלְכְּדוּ אֶת-מִנְּשָׁה בַּחֲחִים וַיֹּאסְרוּהוּ בְּנַחֲשֵׁתַיִם וַיּוֹלִיכֵהוּ בְּבֶלְהָ : יב וְכַהֲצַר לוֹ חֲלָה אֶת-פְּנֵי ה' אֱלֹהָיו וַיִּכְנַע מְאֹד מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי אֲבָתָיו : יג וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיַּעֲתֵר לוֹ וַיִּשְׁמַע תַּחֲנָתוֹ וַיִּשְׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלַם לְמַלְכוּתוֹ וַיַּדַּע מִנְּשָׁה כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים :

שבת שובה

הושע יד:ב-ג

שׁוֹבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיהָ כִּי כָשַׁלְתָּ בְּעֶזְבְּךָ : ג קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ
אֶל-יְהוָה אָמְרוּ אֲלֵינוּ כָּל-תְּשׂוּאָה עֲוֹן וְקַח-טוֹב וּנְשַׁלְמָה פְּרִים שְׁפָתֵינוּ :

אבן עזרא - שובה - מעט מעט עד השם, וטעם כי כשלת בעונך ואין מי
יקימך רק השם לבדו.

רדק - קחו עמכם דברים. איני שואל מכם בתשובה לא כסף וזהב לא עולות
אלא דברים טובים שתתודו בהם עונותיכם **ושובו אל ה' בכל לבבכם ולא**
בשפתים בלבד.

ברכות לד:

דא"ר רבי אבהו מקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם עומדין

רמב"ם הל' תשובה ז:ד

ואל ידמה אדם בעל תשובה שהוא מרוחק ממעלת הצדיקים מפני העונות והחטאות
שעשה אין הדבר כן אלא אהוב ונחמד הוא לפני הבורא כאילו לא חטא מעולם ולא
עוד אלא ששכרו הרבה שהרי טעם טעם החטא ופירש ממנו וכבש יצרו אמרו
חכמים מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו כלומר
מעלתן גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם מפני שהן כובשים יצרם יותר מהם :

ז:ז

גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך
ונאמר ולא שבתם עדי נאם ה' ונאמר אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב כלומר
אם תחזור בתשובה בי תדבק התשובה מקרבת את הרחוקים **אמש היה זה שנאוי**
לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד וכן אתה
מוצא שבלשון שהקב"ה מרחיק החוטאים בה מקרב את השבים בין יחיד בין רבים
שנאמר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי ונאמר
ביכניהו ברשעתו כתוב את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו אם יהיה כניהו בן
יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני וגוי וכיון ששב בגלותו נאמר בזרובבל בנו
ביום ההוא נאם ה' צבאות אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי נאם ה' ושמתיך כחותם :

ח:ז

בעלי תשובה דרכן להיות שפלים וענוים ביותר אם חרפו אותן הכסילים במעשיהם
הראשונים ואמרו להן אמש היית עושה כך וכך ואמש היית אומר כך וכך אל ירגישו
להן אלא שומעין ושמחים ויודעין שזו זכות להם שכל זמן שהם בושים ממעשיהם
שעברו ונכלמים מהן זכותם מרובה ומעלתם מתגדלת וחטא גמור הוא לומר לבעל
תשובה זכור מעשיך הראשונים או להזכירך לפניו כדי לביישו או להזכיר דברים
וענינים הדומין להם כדי להזכירו מה עשה הכל אסור ומוזהר עליו בכלל הונית
דברים שהזהירה תורה עליה שנאמר ולא תונו איש את עמיתו :

שבת שובה

מסכת ע"ז ד : - וא"ר יהושע בן לוי לא עשו ישראל את העגל אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שנאמר מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים וגו' והיינו דא"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי לא דוד ראוי לאותו מעשה ולא ישראל ראוי לאותו מעשה לא דוד ראוי לאותו מעשה דכתיב ולבי חלל בקרבי ולא ישראל ראוי לאותו מעשה דכתיב מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים אלא למה עשו לומר לך שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד ואם חטאו צבור אומרים (לו כלך) אצל צבור

רש"י - לא עשו ישראל את העגל. כלומר גבורים ושליטים ביצרים היו ולא הי' ראוי להתגבר יצרים עליהן אלא גזירת מלך היתה לשלוט בהם **כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שאם יאמר החוטא לא אשוב שלא יקבלני אומרים לו צא ולמד ממעשה העגל שכפרו ונתקבלו בתשובה :**

ספר חובות הלבבות שער ז - שער התשובה פרק ד

אבל גדרי התשובה הם ארבעה: הראשון, החרטה על מה שקדם לו מן העונות, והשני, שיעזבם ויסור מהם, והשלישי, שיתודה בהם ויבקש המחילה עליהם, והרביעי, שיקבל על נפשו, שלא ישוב לעשותם בלבו ובמצפנו. והחרטה אות על גנות מעשהו בעיניו כמ"ש: מי יודע ישוב ונחם והשאיר אחריו ברכה, ואמר במי שהתמיד על חטאיו: אין איש נחם על רעתו. ואנחנו רואים כזה בין בני אדם, כשמראה החוטא לחברו החרטה על מה שחטא לו, הוא הסבה החזקה למחל לו. והעזיבה אות ברור אמונתו בגמול ובעונש, כמ"ש: יעזב רשע דרכו וגו', ואמר במי שהתמיד על חטאיו: בעון בצעו קצפתי ואכהו וגו'. וכמו זה נראה בין בני אדם, כי כאשר ימנע המרע לחברו מהרע אליו אחר החרטה, אז יהיה ראוי למחל לו ולעבר על פשעו. ובקשת המחילה אות על כניעתו ושפלותו לפני האלהים, והתודות בעונו סבת המחילה לו, כמו שנאמר: ומודה ועוזב ירוחם, ואמר בהפך זה: הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי, ואמר: מכסה פשעיו לא יצליח. וכזה נראה בין בני אדם, כי החוטא לחברו, כשיכנע לו ויודה, שחטא לו והרע אליו ובקש ממנו המחילה, והכיר חברו ממנו, שהוא מתחרט על מה שקדם לו מן החטא, לא יתעכב מלמחל לו ומעבר על פשעו, ויסיר מה שיש לו בלבו מן הנטירה. אבל הקבלה, שלא ישנה, אות על ידיעתו ברוע מעשהו וגודל חטאו, כמו שנאמר: אם עול פעלתי לא אוסיף, ונאמר: אשור לא יושיענו וגו', ונאמר בהפכו: היהפך כושי עורו ונמר חברברותיו וגו'. וכמו זה נראה בין בני אדם, כשיקבל החוטא לחברו על עצמו, שלא ישנה להרע לו, ויראה החרטה והעזיבה ויתודה, **יהיה זה גמר סבות המחילה לו והסר האשמה ממנו** **ודחות העונש מעליו.** וכשיתקבצו בשב אלו הארבעה גדרים בתנאייהם, אשר אנו עתידים לבארם, יכפר לו הבורא עונו ויעבר על פשעו. ואם יהיה העון ממה שנאמר בו: לא ינקה, כשבועת שוא ואשת איש, מקל הבורא ענשו בעוה"ז ומטיב לו בעוה"ב, ויכנס בכת הצדיקים, כמו שנאמר: ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב וגו', ואמר: אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב, ואמר: אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד.

גדולה תשובה שדוחה את ל"ת שבתורה

יומא פו:

אמר ר' יוחנן גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שבתורה שנאמר
 (ירמיהו ג, א) לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה
 לאיש אחר הישוב עוד הלא חנוף תחנוף הארץ ההיא ואת זנית
 רעים רבים ושוב אלי נאם ה' §

Rabbi Yoḥanan said: Great is repentance, as it overrides even a prohibition of the Torah. How so? As it is stated that God said: "...Saying: If a man sends away his wife and she goes from him and becomes another man's, may he return to her again? Will not that land be greatly polluted? But you have committed adultery with many lovers; and would you yet return to Me, said the Lord" ([Jeremiah 3:1](#)). Indeed, the Torah states: "Her former husband, who sent her away, may not take her again to be his wife after she has been made impure" ([Deuteronomy 24:4](#)). The relationship between the Jewish people and the Holy One, Blessed be He, is compared to that between a husband and wife. Just as it is prohibited for an adulterous wife to return to her husband, it should be prohibited for the Jewish people to return to G-d from their sins, yet repentance overrides this prohibition.

סנהדריו קה.

שמואל אמר באו עשרה בני אדם וישבו לפניו אמר להן חזרו בתשובה
 אמרו לו עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה
 כלום אמר לו הקב"ה לנביא לך אמור להן (ישעיהו נ, א) איזה ספר
 כריתות אמכם אשר שלחתיה או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו הן
 בעונותיכם נמכרתם ובפשעכם שלחה אמכם

Shmuel says that this was the convincing answer: Ten people came and sat before the prophet Ezekiel. He said to them: Repent. They said to Ezekiel: In the case of a slave sold by his owner to another master, or a woman divorced by her husband, does this person have any claim upon that person? Since G-d gave the Jewish people to other masters, the ties that existed between Him and us were severed. **The Holy One, Blessed be He, said to the prophet: Go say to them: "Where is your mother's scroll of severance, with which I sent her away? Or to which of My creditors have I sold you? For your iniquities you sold yourselves and for your transgressions was your mother sent away"** ([Isaiah 50:1](#)). Learn from this that G-d did not sever His ties to the Jewish people.

גדולה תשובה שדוחה את ל"ת שבתורה

גדולה תשובה שדוחה את ל"ת שבתורה תכא

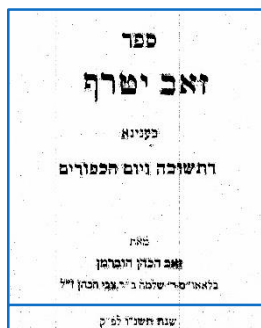
פרק קד

1234567

גדולה תשובה שדוחה את ל"ת שבתורה

פרק יום הכפורים (פ"ו:) אמר ר' יוחנן גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שבתורה שנאמר לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר הישוב אלי עור הלא חנוף תחנוף הארץ היא ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאם ה'. פרש"י לא תעשה שבתורה לא יוכל בעלה הראשון וכו'. הרי מבואר דצבור של ישראל שחטא חשוב כגרושה, ומת שמתקבל אחר כך בתשובה אין זה אלא מפני שגדולה תשובה שדוחה את לא תעשה של מחזיר נרושתו. ותמוה מאד מן הגמרא סנהדרין (ק"ה.) שמואל אמר באו עשרה בני אדם וישבו לפניו אמר להן חזרו בתשובה אמרו לו עבר שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום אמר לו הקב"ה לגביא לך אמור להן אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתי או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו הן בעונותיכם נמכרתם ובפשעיכם שלחה אמכם וכו'. הנה להדיא שמעולם לא נתגרשה כנסת ישראל וכהווא דמפורש בישעי' (נ' א') אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתי וכו'. ואיך קאמר רבי יוחנן גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שבתורה ל"ת של מחזיר נרושתו.

והכי נמי קשיא לר' יוחנן מדברי הספרי ריש פרשת האזינו, עתידה כנסת ישראל שתאמר לפני הקב"ה רבש"ע כבר הכתבת לאמר הן ישלח איש את אשתו וכו' אמר לה כלום הכתבתי אלא איש והלא כבר נאמר כי א"ל אנכי ולא איש וכו' גרושים אתם לי בית ישראל כה אמר ה' אי זה ספר כריתות אמכם. הא גם כאן מפורש כי לאו גרושה היא כנסת ישראל – "וכי גרושים אתם לי בית ישראל כה אמר ה' אי זה ספר כריתות אמכם". ומאי הך דקאמר ר' יוחנן גדולה תשובה שדוחה את ל"ת שבתורה ל"ת דמחזיר נרושתו. אך לקושטא דמילתא, קשיין דברי הספרי אהררי. דאי אינם גרושים בית ישראל למקום כדכתיב בישעי' אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתי וכו', למה לי לומר בספרי בתחלת דבריו אמר לה כלום הכתבתי אלא איש (לאמר הן ישלח איש את אשתו וכו') והלא כבר נאמר כי א"ל אנכי ולא איש. דאפילו לא הו' א"ל אלא איש לאו גרושתו הווא, כי מעולם לא נתגרשה ממנו שנאמר אי זה ספר כריתות אמכם. וצריך עיון.

גדולה תשובה שדוחה את ל"ת שבתורה

תכב

אמר החכם

זאב יטרף

הכתוב אומר בישע'י (נ' א') כה אמר ה' אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתי או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו הן בעונותיכם נמכרתם ובפשעיכם שלחה אמכם. ויש להבין, איזה תשובה היא זו הן בעונותיכם נמכרתם ובפשעיכם שלחה אמכם, אטו אין מכירתם מכירה כשנמכרו מפני החטא ואין גירושין אמהם גירושין כשנתגרשה מפני הפשע, וסוף סוף עדיין קיימת מענתם עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום. אולם נראה מוכח מזה רבותא נפלאה, הואיל ולא נמכרו אלא מחמת העון ולא נשלחה האם רק מחמת הפשע, משעשו תשובה ונעקרו עון ופשע סבת המכירה וסבת הגירושין, הוא הדין נעקרה ובטלה המכירה עצמה ונעקרו ובטלו הגירושין עצמם. דבין אם שבו מאהבה וזרונות נעשו כזכיות בין אם שבו מיראה וזרונות נעשו כשגנות, לא קיים עוד עון של מזיד ופשע של מרירה שהן סבת המכירה והגירושין כדכתיב הן ב"עונותיכם" נמכרתם וב"פשעיכם" שלחה אמכם, ולפיכך נעקרו המכירה והגירושין עצמן כאילו מעולם לא נמכרו ולא נתגרשה אמם. והרי זו מנפלאות התשובה, כיון שעוקרת עון ופשע כאילו לא היו מעולם עוקר הקב"ה גם הנעשה מחמתן כאילו לא נעשה מעולם, ועל כן אחר תשובת האם נעקרו גירוש'י כאילו מעולם לא נתגרשה. וזה אי אפשר אלא בגירוש'י א"ל ולא בגירוש'י איש, דאיש שזינתה עליו אשתו וגרש אותה מפני שפשעה בו, אפילו עשתה תשובה אחר כך ועקרה עונה ופשע שלה, בשום אופן לא יכול בעלה לעקור גירוש'י ולא חוזר לקחתה אליו. משנאסרה עליו וגרשה, שוב אין ביטול לאיסורה ואין עקירה לגירוש'י, אף אל פי שחזרה בתשובה ועקרה עונה ופשע שלה. אכן מששבה בתשובה אמם של ישראל ועקרה זרן עונה ומרירת פשעה כאילו לא הי', עוקר הקב"ה את גירוש'י כאילו לא נתגרשה וכמו שאומר הכתוב כה אמר ה' אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתי או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו הן בעונותיכם נמכרתם ובפשעיכם שלחה אמכם. ועיין במצודת דוד: כאומר אמנם נתתי לה גט כריתות כמ"ש ואתן את ספר כריתות וגו' (ירמ' ג') אבל אי' הספר אשר שלחתי בה ר"ל נראה בה מפני מה שלחתי' הלא היתה בעבור הפשע כמ"ש שם וא"כ כשתשובו נעקר הכריתות, ובפשעיכם בעבור הפשעים נשלחה הכנסי' שלכם וא"כ בתשובה יהי' נעקר השילוחין, ע"כ. והם הם הדברים.

והשתא היטב מתישבים דברי הספרי. רהך דאמר הקב"ה וכי גרושים אתם לי בית ישראל כה אמר ה' אי זה ספר כריתות אמכם, איזו פירושו שלא נתן גט להם כלל. אלא גט וספר כריתות שנתן להם

גדולה תשובה שדוחה את ל"ת שבתורה

תכנ

ביום חתונתו זה מתן תורה

נעקר ונתבטל בתשובתם כמש"כ במצורת דוד כשתשובו נעקר הכריתות ובתשובה יהי נעקר השילוחין. ולכן אמר להם אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתי, דגם שנתן להם כבר בטל ואיננו שעקרו הקב"ה מן המציאות כשם שעקרו הם עונם ופשעם בתשובתם. מיהו כל זה לא שייך רק בא"ל ולא באיש, דאיש אינו יכול לעקור ולבטל ספר כריתות שנתן לאשתו אפילו אי עשתה תשובה גמורה על מה שפשעה ועושה נגדו. וזהו שמפרש בספרי דכשאמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע כבר הכתבת לאמר הן ישלח איש את אשתו וגו', אמר לה כלום הכתבתי אלא איש והלא כבר נאמר כי א"ל אנכי ולא איש, דאיש בשום פנים אין בידו לעקור ספר כריתות שנתן לאשתו, וכאשר היתה לאיש אחר משגרשה הראשון אסורה לו משום מחזיר גרושתו ואין היתר לדבר. אבל הא"ל יתברך עוקר גירושי כנסת ישראל אחר שעשתה תשובה וכאילו לא נתגרשה מעולם – כה אמר ה' אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתי. ולפי הנ"ל נראה ודאי, דמה שאמר רבי יוחנן גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שבתורה, אין הכוונה שדוחה את לא תעשה של מחזיר גרושתו בדרך עשה דוחה לא תעשה. אלא שדוחה את לא תעשה של מחזיר גרושתו מפני שעוקרת הגירושין וליכא ממילא לא תעשה לרחותו בדין עשה דוחה לא תעשה, וכמו שאומר הכתוב כה אמר ה' אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתי וכו'. ולכך חשיב דבר זה כדחי, לפי שהיתה נתינת ספר כריתות ומעשה גירושין קודם התשובה, ושוב באתה תשובה ועקרה הגירושין כאילו לא היו, ועל ידי כך דחתה ללא תעשה של מחזיר גרושתו.

"שמא אתם סבורים לברוח מעל כנפי השכינה או לזוז מעל הארץ?"

(לב:א) האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי :

רש"י - ולמה העיד בהם שמים וארץ? אמר משה אני בשר ודם למחר אני מת, אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית מי בא ומכחישם, לפיכך העיד בהם שמים וארץ, עדים שהן קיימים לעולם. ועוד, שאם יזכו, יבואו העדים ויתנו שכרם, הגפן תתן פריה, והארץ תתן יבולה, והשמים יתנו טלם. ואם יתחייבו, תהיה בהם יד העדים תחלה (לעיל יא, יז), ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה, ואחר כך ואבדתם מהרה על ידי האומות :

ספרי - א"ל משה לישראל **שמא אתם סבורים לברוח מעל כנפי השכינה או לזוז מעל הארץ?**

רבינו בחיי - האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי... כי ביום מותו היה זה, וכן בכל הדברים כלן מתחלת "אתם נצבים" שקבץ כל ישראל ואמר להם : אתם נצבים היום, גם פרשת וילך שהזכיר בה : בן מאה ועשרים שנה אנכי היום, גם פרשה זו שכתוב בה : בעצם היום הזה עלה אל הר העברים, גם בפרשת "וזאת הברכה" שכתוב בה : לפני מותו, הכל ביום אחד, והוא יום מותו...

ודע כי כלל הפרשה הזאת שהיה משה מתוכח לישראל ומגיד להם מראשית אחרית ואת כל הקורות אותם לעתיד, והתחיל מבריאת העולם וסיים בענין ימות המשיח, זהו שאמר : זכור ימות עולם וגו', בהנחל עליון גוים, כלומר שהנחיל עליון את האומות והפרידם ללשונותם, לא בחר לחלקו מכלן כי אם ישראל, זהו : כי חלק ה' עמו, כי מצאם בדרך המדבר מקום תהו ויללת תנין ובני יענה, יסובבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו, כל החסדים האלה עשה עמהם והם שכחוהו והכעיסוהו, זהו שאמר : צור ילדך תשי, יקניאוהו בזרים בתועבות יכעיסוהו, והיו כפויי טובה, מתנכרים אליו לרוב הטובה והשלחה, וכענין שכתוב : וישמן ישרון ויבעט, היו מניחין עבודת האדון המיטיב והיו עובדין למי שלא היטיב להם ולא ידעו בו כח אלהות, זהו שכתוב : אלהים אשר לא ידעום, ומפני זה נענשו בעונש גלות יותר מכל אומה ונתחייבו לעבוד שונאיהם.

ומה שלא השבית זכרם מן העולם כמו שהיו ראויין לזה במדת הדין היה זה פן יתפארו האויבים לומר שיראתם נוצחת ומתגברת, זהו שכתוב : פן ינכרו צרימו, כי אינם בעלי בינה שיחשבו : איך ירדוף אחד מהם אלף ושנים יניסו רבבה מישראל אם לא כי צורם מכרם, מסר אותם ביד האומות על אשר עזבו את תורתו, ואמנם עתיד הוא להנקם מהרשעים על מה ששעבדו בישראל ולשלם להם כפעלם זהו : לי נקם ושלם, ועתיד הקב"ה שיקח מהם דין עמו, זהו : כי ידין ה' עמו, ויזכור להם מדת רחמים, ומזה קראן "עמו" ו"עבדיו", שהרי עד עתה היו עבדי ישמעאל וקדר. ואמר : ראו עתה כי אני אני הוא, כי עד כאן היו דברי משה ועתה ידבר הש"י ויבטיח הוא בעצמו בהבטחת הגאולה העתידה, ונשבע עליה, זהו : כי אשא אל שמים ידי, אם שנותי ברק חרבי, כלומר שאשנן ברק חרבי והוא עבר במקום עתיד כמשפט הנבואות. ואמר : הרנינו גוים עמו, **כי כל האומות יאשרונו וישבחו אותנו וירצו להדבק באמונתנו אחר שיראו הנקם שישב לצריו, ואמר : וכפר אדמתו עמו, כלומר שיכפר על הארץ ועל עמו היושב עליה.**

מקורות לראש השנה - פרשת האזינו - שבת שובה - נערך ע"י הרב ראובן שטר - תשע"ח

"כך דברי תורה מעלים לומדיהם ומגדלים אותם"

(ל:ב) יַעֲרֹף כַּמָּטֵר לַקַּחֵי תִזְלַל כְּטַל אֲמַרְתִּי כְּשִׁעִירִים עָלַי דְּשָׂא וְכַרְבִּיבִים עָלַי עֲשֹׁב:

ספורנו - יערוף כמטר לקחי. הנה תורתני היא תערוף ותבא בשטף כמטר למבינים המוכנים לקבל מבוע מקור חכמה. (מבוע = fountain)

אבן עזרא - ועיקר הטעם שהתפלל משה, שיהיו דבריו כטל וכמטר, שלא ישוּבו ריקם, כי אם הרוּו את הארץ, כי כן כתוב. והטעם שיכנסו דבריו בלבבות השומעים כמעשה הגשם על הארץ להולידה ולהצמיחה:

רבינו בחיי - יערוף כמטר לקחי. לשון הזלה וירידה, כמו (דברים לג) יערפו טל, כלומר ירד כמטר למודו. יתפלל משה בכאן שיהיו דבריו נשמעים ונקבעים בלב השומעים. וענין לקחי מה שלקחתי וקבלתי מלמעלה.

ספרי - מה מטר חיים לעולם אף דברי תורה חיים לעולם אי מה מטר מקצת עולם שמחים ומקצת עולם עצבים בו מי שבורו וגתו מלא יין (וגתו) וגורנו לפניו מצירים לו, אף דברי תורה כן תלמוד לומר תזל כטל אמרתי מה טל כל העולם כולו שמחים בו אף דברי תורה כל העולם כולו שמחים בו כשעירים עלי דשא מה שעירים הללו יורדים על עשבים ומעלים אותם ומגדלים אותם **כך דברי תורה מעלים לומדיהם ומגדלים אותם** ת"ל סלסליה ותרוממך (משלי ד'). וכרביבים עלי עשב מה רביבים הללו יורדים על עשבים ומעדנים אותם ומפנקים אותן **כך דברי תורה מעדנים אותם ומפנקים אותן וכן הוא אומר כי... לויית חן הם לראשך (שם א') ואומר תתן לראשך לויית חן (שם ד')** כשעירים עלי דשא כשאדם הולך ללמוד תורה בתחילה אינו יודע מה לעשות עד ששונה שני סדרים או שני ספרים ואחר כך נמשכת אחריו כרביבים לכך נאמר וכרביבים עלי עשב:

מדרש תנחומא - ולמה נמשלה תורה למטר. לומר, מה מטר משחקת אבנים, שנאמר, אבנים שחקו מים (איוב יד יט), אף התורה משחקת לב האבן. וזהו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, אם אבן הוא, נמוח. ואם ברזל הוא, מתפוצץ. לכך אין טוב לאדם כי אם להמית עצמו על דברי תורה, ולעסוק בה תמיד יומם ולילה. וזהו שנאמר, והגית בו יומם ולילה (יהוש' א ח). וזהו שאמרו, **אם יאמר לך אדם, יגעתי ולא מצאתי, אל תאמין.**

ספרי - יערף כמטר לקחי ר' יהודה אומר לעולם יהא אדם כונס דברי תורה כללים [דהיינו מושגים, רעיונות, ערכים - העורך] ומוציאם פרטים שאם כונס פרטים מייגעים אותו ואין יודע מה לעשות. משל לאדם שהלך לקיסרי וצריך מאה זוז או מאתי' זוז הוצאה נוטלם פרט מייגעים אותו ואין יודע מה לעשות אבל אם מצרפם ועושה אותו סלעים פורט ומוציא בכל מקום שירצה.

"הצור תמים פעלו"

דברים לב:ד - הצור תמים פעלו כי כל-דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא :

רש"י - הצור תמים פעלו. אע"פ שהוא חזק כשמביא פורענות על עוברי רצונו, לא בשטף הוא מביא כי אם בדין כי תמים פעלו :

אבן עזרא - והחל הצור תמים פעלו. להודיע כי כל מה שאירע לישראל בעבור מעשיהם הרעים היה :

רשב"ם - הצור תמים פעלו בכל פורענות שהביא עליכם צדיק וישר הוא כמו שמפרש והולך שהטיב לכם בכמה ענינים. והם וישמן ישורון ויטש אלוה עשהו :

דעת זקנים - הצור תמים פעלו. דין הוא שתתנו לו גודל כי הוא צור ותקיף ועושה פעולתו בתמימות ואינו מראה כעס למכעיסים לפניו :

רמב"ן - ...ואמר "תמים פעלו", כי הפועל הבא ממנו תמים ושלם לא ימוט ולא ישתנה לעולם.

אור החיים - הצור תמים פעלו... שאם האדם עסק בתורה ומזונותיו קשים ולחם אין, או שרואה אדם שאין עליו עול תורה ומואס בלומדיה ומודדן לו במדה גסה אכול ושבוע והותר כיעודים שנאמרו ללומדי תורה ונהפוך הוא, לא מפני זה יבעט ותולד בו ח"ו מינות אלא יצדיק הדין עליו ויאמר ה' אמת ודינו דין אמת, והוא אומרו **הצור** פירוש לשון תוקף וחוזק וזה יגיד אל יד ה' הרודה באדם אף על פי כן תצדיק ותאמר תמים פעלו...

ספורנו - הצור. בלתי משתנה, לא קצרה ידו מהושיע, ולא כבדה אזנו משמע. וגם כן לא תיחסו אליו עול, אחרי שידעתם במופתים כי **תמים פעלו**. במציאות, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרע. ובזה נודע כי כל דרכיו משפט. דרכי טובו ומדת דינו, כלם משפט בלי ספק....

כלי יקר - ...ואין להם שום מום וחסרון מצד שהם בניו ית' כי הצור פעלם בתמימות בלא חסרון, והמה בחרו להם דרכים מקולקלים אשר לא צוה ה'.

"הצור תמים פעלו"

דברים לב: ד - הצור תמים פעלו פי כל-דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא :

ספרי

הצור תמים פעלו הצייר שהוא צר העולם תחילה וצר בו את האדם שנאמר וייצר ה' אלהים את האדם (בראשית ב') תמים פעלו **פעולתו שלימה על כל באי העולם ואין להרהר אחר מדותיו אפי' עוולה של כלום** ואין אחד מהם שיסתכל ויאמר אלו היה לי גי' עינים אלו היו לי גי' ידים אלו היה לי גי' רגלים אלו הייתי מהלך על ראשי אלו היו פני הפוכים לאחורי כמה היה נאה ת"ל כי כל דרכיו משפט יושב עם כל אחד ואחד בדין ונותן לו מה שראוי לו אל אמונה שהאמין בעולם ובראו ואין עול שלא באו בני אדם להיות רשעים אלא להיות צדיקים וכן הוא אומר אשר עשה האלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים (קהלת ז') צדיק וישר הוא שהוא מתנהג בישרות עם כל באי העולם :

...ואין אחד מהם שיסתכל ויאמר מה ראו אנשי דור המבול שנשטפו במים ומה ראו אנשי מגדל שנתפזרו מסוף העולם ועד סופו ומה ראו אנשי סדום ועמורה להשתטף באש וגפרית ומה ראה אהרן ליטול הכהונה ומה ראה דוד ליטול את המלכות ומה ראה קרח ועדתו שתבלעם הארץ ת"ל כי כל דרכיו משפט יושב עם כל אחד ואחד ונותן לו את הראוי לו אל אמונה בעל פקדון ואין עול גובה את שלו באחרונה שלא כמדתו מדת בשר ודם מדת ב"ו מפקיד אצל חבירו מאתים ויש בידו מנה כשהוא בא ליטול את שלו אומר לו הוצא מנה שיש לי בידך והילך את השאר אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן אלא אל אמונה ואין עול גובה את שלו באחרונה צדיק וישר הוא כענין שנאמר כי צדיק ה' צדקות אהב (תילים י"א) :

רבינו בחיי - הצור תמים פעלו ... ומשה יתחיל עתה לדבר אל העדים ויאמר, אדון זה שאני רוצה לדבר עליו הוא צור ותקיף שאין כמוהו, **אבל תמים הוא, אינו בא בתוקף עם בריותיו אלא תמים פעלו, בתמימות ועונה הוא מתנהג עם בריותיו**, ובלשון הזה שבח דוד ע"ה (שמואל ב כב) האל תמים דרכו, כלומר אע"פ שהוא אל תקיף מדתו עם בריותיו שיתנהג עמהם בתמימות, וזהו כענין שכתוב (איוב לז) שדי לא מצאנוהו שגיאה כח, כלומר אע"פ שהוא שדי והוא שגיאה כח לא מצאנוהו אנחנו שגיאה כח **אלא תמים ומרבה לסלוח**. וכן דרשו רז"ל כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקב"ה אתה מוצא ענותנותו, ודבר זה נזכר בתורה ושנוי בנביאים ומשמש בכתובים. אמר תמים פעלו שאינו כשאר הכחות שפעולתן חסרה לפי שיצטרכו לקבל כח ממי שלמעלה מהם, ואותו כח צריך לכח אחר וכן מכח לכת עד הכח העליון שהוא אדון הכל יתברך שאינו צריך לאחר אלא כל הכחות מקבלין ממנו, ולפיכך תמים פעלו כל פעולותיו שלמות :

"הצור תמים פעלו"

דברים לב:ד - הצור תמים פעלו כי כל-דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא: (ה) שחת לו לא בניו מומם דור עקש ופתלתל:

ספרי

ואין עול כשאדם נפטר מן העולם באים כל מעשיו ונפרטים לפניו, ואומר לו כך עשית ביום פלוני ואי אתה מאמין בדברים הללו? והוא אומר הן והן והוא אומר לו חתום! שנאמר ביד כל אדם יחתום (איוב ל"ז) צדיק וישר הוא **והוא מצדיק את הדין ואומר יפה דנתוני** וכן הוא אומר למען תצדק בדבריך תזכה בשפטיך (תילים נ"א):

(ד"א) כשתפסו את רבי חנינה בן תרדיון נגזרה עליו גזירה לשרוף ספרו [עליו] אמרו לו גזירה עליך לשרוף ספרך [עליך] קרא מקרא הזה **הצור תמים פעלו** אמרו לאשתו נגזרה על בעליך גזירה לשרוף ספרו עליו ועליך ליהרג קראה המקרא הזה **אל אמונה ואין עול** אמרו לבתו נגזרה גזירה על אביך לשרוף ספרו עליו ועל אמך ליהרג ועליך לעשות מלאכה קראה מקרא זה **גדול העצה ורב העלילה אשר עניך פקוחות וגו' לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו** (ירמיה ל"ב) ר' אומר גדולים מעשים אלו שהם בעת צרתם הצמיחו ג' פסוקים של צדוק הדין מה שאין כן בכל הכתובים כווננו שלשתן את לבן וצדקו עליהם את הדין...

ד"א **הצור תמים פעלו** כשירד משה מהר סיני באו כל ישראל אצלו. אמרו לו משה רבינו אמור לנו מה היה מדת הדין למעלה? אמר להם אני איני אומר לזכות את הזכאי ולחייב את החייב **אלא אפילו להחליף בדבר** אל אמונה ואין עול:

שחת לו לא בניו מומם אע"פ שהם מלאים מומים קרוים בנים שנאמר שחת לו לא בניו מומם דברי ר' מאיר (וכן היה ר' יהודה אומר אין בהם מומים שנאמר לא בניו מומם) ואומר זרע מרעים בנים משחיתים (ישעיה א') **אם כשמשחיתים קרויים בנים, אלו לא היו משחיתים עאכ"ו !!**

”ה לִיקוֹק תִּגְמְלוּ זֹאת”

(לב:ו) ה לִיקוֹק תִּגְמְלוּ זֹאת עִם נְבִל וְלֹא חָכָם הֲלוֹא הוּא אֲבִיךָ קִנְיָהּ הוּא עֲשֶׂה וְיִכְנָנֶךָ :

ספורנו - הלה' תגמלו זאת. אחר שכיון לתתכם עליונים על כל הגוים במקום ממלכת כהנים. האמנם ראוי שתגמלו לו זאת שתקלקלו מכוונו לחלל את שם קדשו ולמנוע שלא ישיג את התכלית שכיון באמרו נעשה אדם בצלמנו כדמותנו (בר' א, כו):

עם נבל. בזוי בהיותך כפוי טובה ומשלם גמול רע למיטיב על היפך הנדיב הנכבד בהיטיבו למי שלא היטיב עמו מעולם:

ולא חכם. במדיניות להבין אחרית דבר מה יהיה המושג:

הלא הוא אביך קנך. לא אב טבעי הנותן מציאות מה במקרה אבל הוא אב רצוני שנתן לך מציאות למען תהיה קנינו מוכן להשיג בך חפצו וסגולתו וזה כי הוא עשן לגוי כי לא היית גוי נחשב כלל:

ויכוננך. נתן לך הכנות שתהיה מוכן בהם להיות לו לעם סגולה:

שמות רבה כד - ויסע משה את ישראל הדא הוא דכתיב (דברים לב, ו) הלה' תגמלו זאת... אחר כל הנסים שעשה לכם שקרע לכם את הים... כמה שונאים באים עליכם ולא הניח אתכם לברוח אלא היה מפילן לפניכם ומשמרכם. ולא משונאיכם בלבד אלא אף מן הנחשים ומן העקרבים והיה מאיר לפניכם שנאמר (שם יג, כא) והי הולך לפניכם יומם שכחתם כל הנסים האלו שעשה עמכם הקדוש ברוך הוא... הלה' תגמלו זאת אמר רבי יהודה בר רבי אלעאי לא דיים שעבר עמהם צלמו של מיכה אלא שהיו מקישיין כלפי מעלה דברים שנאמר (ש"ב ז, כג) אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו וכן הוא אומר (תהלים קו, ז) וימרו על ים בים סוף מהו שני פעמים אלא על הים המרו שלא היו רוצים לירד אלולי שבט יהודה שקפץ תחלה וקדש שמו של הקדוש ברוך הוא שנאמר (שם קיד, א-ב) בצאת ישראל ממצרים היתה יהודה לקדשו... ואחר כל הנסים האלו אתם גומלים לי בישא!?... רבי יהודה אומר אמרו ישראל באותה שעה כלום הוציאנו הקדוש ברוך הוא ממצרים אלא בשביל חמישה דברים אחת לתת לנו ביזת מצרים שנית להרכיבנו על ענני כבוד שלישית לקרוע לנו את הים רביעית להפרע לנו מן המצריים חמישית לומר לפניו שירה. עכשיו כבר נתן לנו ביזת מצרים והרכיבנו על ענני כבוד וקרע לנו את הים ופרע מן המצריים ואמרנו שירה לפניו **נחזור למצרים!** אמר להם משה כך אמר לי המקום (שמות יד, יג) כי כאשר ראיתם את מצרים היום וגו'. אמרו לו **כבר מתו כלן נחזור למצרים!** אמר להם באו ופרעו את השטר שכך אמר לי הקדוש ברוך הוא (שם ג, יב) בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה רבי אלעזר אומר על פי הגבורה לא נסעו אלא שהסיען משה במקל. לפי שראו פגרי מצרים שהיו מעבידים בהם בחומר ובלבנים מושטפים על פני המים אמרו לא נשתייר אדם במצרים (במדבר יד, ד) **נתנה ראש ונשובה מצרימה נעשה עבודת כוכבים ותלך בראשנו ונחזור למצרים!** יכול שאמרו ולא עשו תלמוד לומר (נחמיה ט, יז) וימאנו לשמוע ולא זכרו נפלאותיך רבי יהודה בר אלעאי אומר עבודת כוכבים היתה בידן של ישראל והסיעה משה מישראל לכך נאמר ויסע משה את ישראל:

"בְּהִנְחַל עֲלִיּוֹן גּוֹיִם - פִּירֵשׁ תַּחֲמוֹם שֶׁל אוֹמוֹת כַּדִּי שֶׁלֹּא יִכְנָסוּ לְאַרְצֵנוּ"

(לב:ח) בְּהִנְחַל עֲלִיּוֹן גּוֹיִם בְּהִפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם יִצַּב גְּבֻלַת עַמִּים לְמִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל :

ספרי - בהנחל עליון גוים כשהנחיל הקב"ה העולם לאומות העולם פירש תחומן לכל אומה ואומה כדי שלא יחיו מעורבבים. שילח בני גומר לגומר ובני מגוג למגוג ובני מדי למדי ובני יון ליון ובני תובל לתובל **פירש תחומם של אומות כדי שלא יכנסו לארץ** יצב גבולות עמים :

רש"י - בהנחל עליון גוים - כשהנחיל הקדוש ברוך הוא למכעיסיו את חלק נחלתן הציפן ושטפם: **בהפרידו בני אדם** - כשהפיץ דור הפלגה היה בידו להעבירם מן העולם ולא עשה כן, אלא יצב גבולות עמים קיימם ולא אבדם: **למספר בני ישראל** - בשביל מספר בני ישראל שעתידים לצאת מבני שם, ולמספר שבעים נפש של בני ישראל שירדו למצרים, הציב גבולות עמים שבעים לשון:

אבן עזרא - בהנחל עליון גוים - אמרו המפרשים, על דור הפלגה שנפצה כל הארץ, **כִּי אִז גִּזַּר הַשֵּׁם לְהִיּוֹת אֶרֶץ שִׁבְעָה גּוֹיִם לְיִשְׂרָאֵל**, והיא שתספיק למספרם על כן למספר **בני ישראל...** וטעם למספר בני ישראל - אחז"ל, **כִּי צוֹרֵת יַעֲקֹב אֲבִינוּ חֲקוּקָה בְּכֹסֶא הַכְּבוֹד, וְהוּא סוּד גְּדוֹל**. והעד, כי חלק ה' עמו, **וְזוֹ הִיא הַמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה שֶׁלֹּא עָשָׂה כֵּן לְכָל גּוֹי**, ע"כ יאמר הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם, שנפל ממעלתו באולתו, וזה אביך קנך, כי קנהו לכבודו, וילמדוהו כאשר יפרש, כמעשה האב עם הבן:

כלי יקר - בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם. מעתה התחיל לספר החסדים שעשה הקב"ה עם ישראל ביתר שאת על כל העמים והראה כי ישראל שקולים כנגד כולם. על זה אמר בהנחל עליון גוים, כשחלק העולם לנחלה לכל הגוים באותו פעם הפריד והבדיל מהם את אברהם ואמר לו לך מארצך (בראשית יב א). **זֶה שֶׁאֵמַר בְּהִפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם כִּי אַתֶּם קְרוּיִן אָדָם וְלֹא הָאוֹמוֹת, וְהִפְרִידָם הַקַּבְ"ה מִן הָאוֹמוֹת וְלִקְחָם לְצַד אֶחָד**. ויצב גבולות עמים למספר בני ישראל, שבעים אומות כנגד שבעים נפש של יעקב **כִּי בִזָּה הוֹרָה שֶׁכָּל אִישׁ פְּרִטִי מֵהֶם שְׁקוֹל כְּאוֹמָה שְׁלִימָה** כמו שפירש בעקידה פרשת בהעלותך על פסוק (תהלים פז ד - ה) אזכיר רהב ובבל וגוי ולציון יאמר איש ואיש יולד בה:

(ט) כִּי חֲלַק ה' עֲמוֹ וְגוֹי. הורה שבשלושה מיני מספר הראה הקב"ה חיבת ישראל כי **הֵמָּה שְׁקוּלִים כְּנֶגֶד כָּל הַמְּצִיאוֹת**. מספר אחד, שבעים נפש ירדו אבותינו מצרימה כנגד שבעים אומות ושבעים שרים של מעלה על זה אמר יצב גבולות עמים למספר בני ישראל. מספר שני הוא שנים עשר שבטי ישראל כנגד שנים עשר מזלות אשר חלק ה' לכל העמים כמו שנאמר בפרשת ואתחנן (דברים ד יט) ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש וגוי אשר חלק ה' לכל העמים כנגד זה אמר כאן כי חלק ה' עמו רצה לומר שאותן שנים עשר מזלות מסר לחלק כל העמים אמנם חלק ה' עמו, כי הם גם כן במספר שנים עשר שבטי ישראל חלק כחלק יהיו שוה בשוה. מספר שלישי, הוא שלושה עולמות הכוללים כל המציאות על זה אמר יעקב חבל נחלתו כחבל זה המשולש כך העמיד שלושה אבות יסוד לכל המציאות.

(לב:ט) כִּי חֲלַק יְקֹקֶךָ עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶפְלָ נְחֻלְתּוֹ : - **ספורנו (לא מצונזר)** - **כִּי אֵין לֹא לְיִתְבַרֵךְ חֲלֵק בְּמִין הָאֲנוּשִׁי אֲלֵא עַמּוֹ**. כי כל שאר האמות הם "בני אל נכר". ובכן התבאר שלולא עמו שהיה עתיד אז לצאת מאותן האמות, היה לו לאבדם בענין הפלגה..

מקורות לראש השנה - פרשת האזינו - שבת שובה - נערך ע"י הרב ראובן שטר - תשע"ח

”וַיִּשְׁמַן יִשְׂרוּן וַיִּבְעֹט”

(לב:טו) וַיִּשְׁמַן יִשְׂרוּן וַיִּבְעֹט שְׁמֵנֶת עֲבִית כְּשֵׁית וַיִּטֵּשׂ אֱלֹהֵי עֲשָׂהוּ וַיִּנְבֵּל צוּר יִשְׁעָתוֹ :

ספרי - פיסקא שיח - וישמן ישורון ויבעט

וישמן ישורון ויבעט לפי שבען הן מורדין וכן אתה מוצא באנשי דור המבול שלא מרדו לפני המקום אלא מתוך מאכל ומשתה ומתוך שלוח... וכן אתה מוצא באנשי דור המדבר שלא מרדו לפני הקב"ה אלא מתוך מאכל ומשתה שנאמר וישב העם לאכול ושתה (שמות ל"ב) מה נאמר בהם סרו מהר מן הדרך (שם) אמר לו הקב"ה למשה אמור להם לישראל כשאתם נכנסים לארץ אין אתם עתידים למרוד אלא מתוך אכילה ושתיה שנאמר כי אביאנו אל האדמה אשר נשבעתי לאבותיהם זבת חלב ודבש ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים אחריי (דברים ל"א)... וכן אתה מוצא בעשרת השבטים שלא גלו אלא מתוך אכילה ושתיה ומתוך שלוח... **וכן אתה מוצא בימות המשיח** שאין עתידים למרוד אלא מתוך אכילה ושתיה ושלוה מה נאמר בהן וישמן ישורון ויבעט.

רבינו בחיי - וישמן ישורון ויבעט. לא נקראו ישרון עד עתה שקראם משה רבינו ע"ה בשם הזה. ויתכן לפרש כי קראם כן לחסרונם כדי להוכיחם **ולחכלימם**, לפי שהשם הזה הוא שם המעלה והכבוד ונגזר מן (במדבר כד) אשורנו, על שם הראיה שראו כבוד השכינה עין בעין במתן תורה, כענין שכתוב (שמות כד) ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר, ולפיכך אחר שהזכיר מתן תורה שאמר יסובבנהו יבוננהו הזכירן מיד בשם ישרון, וכן למטה אחר שהזכיר (דברים לג) תורה צוה לנו, הזכיר מיד ויהי בישרון מלך, וגם בחתימת ברכתו אמר (שם) אין כאל ישרון, כלומר ממה שראית בסיני יכולין אתם להעיד עליו שאין כמוהו. **וכל זה מכלל דברי השירה הזאת שהם דברי ויכוח ומוסר שהיה מתוכח עמהם והודיע להם העתידות במה שהן עתידין לחטוא, ושימרו את פי ה' ושכחו חסדי הרבים שעשה עמהם**, ולכך קראן ביום ההוא שלשה פעמים בשם הנכבד הזה, כי הפרשיות דבקות, והכל היה ביום מותו כאשר הזכרתי. ויאמר עתה וישמן ישרון ויבעט, לרמוז להם כי עם כמותו הנקרא ישרון שראו **כבוד השכינה בעט בו ויטש וינבל**, ודומה לזה אמר ישעיה ע"ה (ישעיה א) **הוי גוי חוטא עם כבד עון**, ודרשו רז"ל גוי שנקרא (דברים ד) ומי גוי גדול, שיהיה חוטא, עם שנקרא (שם יד) כי עם קדוש אתה, שיהיה כבד עון, זרע שכתוב בהם (ישעיה סא) זרע ברך ה', שיהיו מרעים, בנים שנקראו (דברים יד) בנים אתם לה' אלהיכם, שיהיו משחיתים :

ספורנו - וישמן ישורון ויבעט. והנה גם בעלי העיון שבהם הנקראים

ישורון מן אשורנו ולא קרוב (במדבר כד, יז) עשו כמו הבהמות הבוטות בבני אדם שנותנים להם מזון: **שמנת עבית**. הנה אתה ישורון **קהל תופשי התורה** ובעלי העיון פנית אל התענוגים הגשמיים ובזה עבית מהבין דקות האמת כאמרו וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו כהן ונביא (ישעיהו כח, ז) :

גשמיות

Ostentatious
orthodoxy

הכל תלוי בנו

(לב:יח) צור ילדך תְּשִׁי וּתְשַׁכַּח אֶל מְחֻלְלֶךָ :

ספרי - צור ילדך תְּשִׁי כל זמן שאני מבקש להיטיב אתכם אתם מתישים כח של מעלה עמדתם על הים ואמרתם זה אלי ואנוהו (שמות ט"ו) ובקשתי להיטיב לכם חזרתם בכם ואמרתם נתנה ראש ונשובה מצרים (במדבר י"ד) עמדתם על הר סיני ואמרתם כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כ"ד) ובקשתי להיטיב לכם חזרתם בכם ואמרתם לעגל אלה אלהיך ישראל (שם ל"ב) **הוי כל זמן שאני מבקש להיטיב לכם אתם מתישים כחו של מעלה :**

ותשכח אל מחוללך ר' מאיר אומר אל שהחיל בך אל שנצטער בך כענין שנאמר חיל כיוולדה (תילים מ"ח)...ד"א ותשכח אל מחוללך אל שהחיל שמו עליך מה שלא הוחיל שמו על כל אומה ומלכות.

(לב:כ) וַיֹּאמֶר אֶסְתִּירָה פָּנַי מֵהֶם אַרְאָה מָה אַחֲרֵיכֶם כִּי דֹר תִּהְיֶינָה הֵמָּה בָּנִים לֹא אֱמֹן בָּם :

אבן עזרא - ...והם היו בני, כי אני ילדתיים והנה אין אמונה בהם, והוא שם, או תאר, כי אין בהם איש אמונים, כי מצאנו כי פסוק אמונים (תה"יב, ב) כנגד חסיד, גם שומר אמונים (ישעי' כו, ב) :

רמב"ן - בנים לא אמון במ - כי אין להם אומן ומגדל, והמשכיל יבין

ספרי - בנים לא אמון במ בנים אתם שאין בכם אמונה עמדתם לפני הר סיני ואמרתם כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כ"ד) אף אני אמרתי לכם אלהים אתם (תילים פ"ב) כיון שאמרתם לעגל אלה אלהיך ישראל (שמות ל"ב) אף אני אמרתי לכם אכן כאדם תמותון (תילים פ"ב) הכנסתי אתכם אל ארץ אבותיכם ונתתי לכם בית הבחירה אמרתי לכם לא תהיו גולים ממנה לעולם כיון שאמרתם אין לו חלק בדוד (שמואל ב' כ') אף אני אמרתי לכם וישראל גלה יגלה מעל אדמתו (עמוס ז') רבי דוסתאי בן יהודה אומר אל תקרי לא אמון במ אלא לא אמון במ שלא היו רוצים לענות אמון אחר הנביאים בשעה שמברכים אותם וכן הוא אומר למען הקים את השבועה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת לנו ארץ זבת חלב ודבש (ירמיה י"א) **ולא היה אחד מהם שפתח פיו ועונה אמון עד שבא ירמיה וענה אמון שנאמר ואען ואומר אמון ה'!?**

”ואין לנו הצלה מיד העמים רק בעבור שמו”

(לב:כו) אַמְרַתִּי אֶפְאַיְהֶם אֲשֶׁבִיתָהּ מֵאֲנוּשׁ זְכָרִים :
 (כז) לוֹלֵי כַעַס אוֹיֵב אֲגוּר פֶּן יִנְכְּרוּ צְרִימוֹ פֶּן יֵאמְרוּ יָדְנוּ
 רָמָה וְלֹא יִקְזֶק פְּעַל כָּל זֹאת :

ספורנו - אמרתי אפאיהם. אשאיר איזו פאה מהם והמותר אכלם **כמו**
שאעשה באחרית הימים אחרי שלא השגתי שלמותם לא במתן תורה
 ולא בארץ ישראל ולא בגלות. כאמרו כי בהר ציון ובירושלים תהיה
 פליטה כאשר אמר ה' ובשרידים אשר ה' קורא (יואל ג, ה) :

השואה ?

רמב"ן - ויורה זה, כי בגלותנו עתה תמה זכות אבות **ואין לנו הצלה**
מיד העמים רק בעבור שמו, כענין שאמר ביחזקאל (כ מא מד) וקבצתי
 אתכם מן הארצות אשר נפוצותם בם ונקדשתי בכם לעיני הגוים,
 וידעתם כי אני ה' בעשותי אתכם למען שמי לא כדרכיכם הרעים
 וכעלילותיכם הנשחתות בית ישראל, וכן נאמר עוד (שם פסוק ט) ואעש
 למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים וגו' :

ולכך הזכיר משה בתפלתו (במדבר יד טו) ואמרו הגוים אשר שמעו את
 שמעך לאמר וגו', והשם יתברך הודה לו בזה (שם פסוק כ) ויאמר ה'
 סלחתי כדברך. והטעם בטענה הזאת, איננו כרוצה להראות כחו בין
 שונאיו, כי כל הגוים כאין נגדו מאפס ותוהו נחשבו לו. אבל השם ברא
 את האדם בתחתונים שיכיר את בוראו ויודה לשמו, ושם הרשות בידו
 להרע או להטיב, וכאשר חטאו ברצונם וכפרו בו כולם לא נשאר רק
 העם הזה לשמו, ופרסם בהם באותות ובמופתים כי הוא אלהי
 האלהים ואדוני האדונים ונודע בזה לכל העמים. והנה אם ישוב ויאבד
זכרם, ישכחו העמים את אותותיו ואת מעשיו ולא יסופר עוד בהם,
 ואם אדם יזכיר כן, יחשבו כי היה כח מכחות המזלות והכוכבים וחלף
 ועבר. והנה תהיה כוונת הבריאה באדם בטלה לגמרי, שלא ישאר בהם
יודע את בוראו רק מכעיס לפניו, ועל כן ראוי מדין הרצון שהיה
בבריאת העולם, שיהיה רצון מלפניו להקים לו לעם כל הימים, כי הם
הקרובים אליו והיודעים אותו מכל העמים :

ספרי - פן ינכרו צרימו, בשעת צרתם של ישראל אומות העולם
 מנכרים אותם ועושים עצמם כאילו אין מכירים אותם מעולם...
ובשעת טובתם של ישראל אומות העולם מכחישים להם ועושים עצמם
כאילו הם אחים, וכן עשו אמר ליעקב (בראשית לג: ט) יש לי רב אחי
 יהי לך אשר לך, וכן חירם אמר לשלמה (מ"א ט: יג) מה הערים האלה
 אשר נתת לי אחי.

”קבלו עליכם עול מלכות שמי והכריעו זה את זה
ביראת שמים והתנהגו זה את זה בגמילות חסדים”

(כח) כי גוי אבד עצות המה ואין בהם תבונה : (כט) לו חכמו
ישכילו זאת יבינו לאחריהם : (ל) איכה ירדף אחד אסף
ושנים יניסו רבבה אם לא כי צורם מכרם ויקנזק הסגירים :

ספרי - פיסקא שכב

כי גוי אובד עצות המה ר' יהודה דורשו כלפי ישראל ר' נחמיה דורשו
כלפי האומות ר' יהודה דורשו כלפי ישראל אבדו ישראל עצה טובה
שנתנה להם ואין עצה אלא תורה שנאמר לי עצה ותושי (משלי ח')
ואין בהם תבונה אין בהם אחד שיסתכל ויאמר אמש אחד ממנו רודף
מן האומות אלף ושנים רבבות אם לא כי צורם מכרם ר' נחמיה דורשו
כלפי האומות אבדו האומות ז' מצות שנתתי להם ואין בהם תבונה אין
בהם אחד שיסתכל ויאמר עכשיו אחד רודף ממנו אלף ושנים יניסו
רבבה לימות המשיח אחד מישראל רודף ממנו אלף ושנים רבבה אם
לא כי צורם מכרם. ומעשה בפולמוס (צבא) שביהודה שרץ דיקריון
(קצין) אחד אחר בן ישראל בסוס להורגו ולא הגיעו. עד שלא הגיעו
יצא נחש וכרך לו על עקבו. אמר לאחד בבקשה ממך אמור לפלוני דבר
אחד לא תהיו סבורים (הרומאים) לומר שאנו גיבורים ונמסרו בידינו
אלא אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירים :

ספרי פיסקא שכג

לו חכמו ישכילו זאת אלו נסתכלו ישראל בדברי תורה שניתנה להם
לא שלטה בהם אומה ומלכות ומה אמרה להם קבלו עליכם עול מלכות
שמי והכריעו זה את זה ביראת שמים והתנהגו זה את זה בגמילות
חסדים :

רבנו בחיי

כי לא כצורנו צורם. של גוי אובד עצות שהזכיר, ולא אויבינו ראויין
להיות דיינין. או יאמר ואויבינו פלילים, כשאוויבינו פלילים ידמה כי
לא כצורנו צורם, ויש בדבר חלול השם :

”ועל עבדיו יתנחם”...די צרות הגלות

לה) לִי נָקָם וְשָׁלֵם לְעַת תְּמוּט רַגְלִים כִּי קָרֹב יוֹם אֵיֶדֶם וְחָשׁ
 עֲתִדַּת לָמוֹ: (לו) כִּי יִדִין יִקְוֶה עֲמוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנַחֵם כִּי יִרְאֶה כִּי
 אֲזַלְתָּ יָד וְאָפֶס עָצוּר וְעָזוּב: (לז) וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חֲסִיוֹ בּוֹ:

ספורנו (לא מצונזר) – כי קרוב יום אידם, וחש עתדת למו, כי ידין ה' עמו. כי אמנם יהיה "קרוב יום" איד האמות כאשר "ידין ה' עמו", כאמרו "וברותי מכם המורדים והפושעים" (יחזקאל כ, לח), **כי אז יאבדו מהרה שאר האמות. ועל עבדיו יתנחם.** יתנחם על הרעה הראויה לעמו, וירחם עליהם בשביל עבדיו שבתוכם, כאמרו "כן אעשה למען עבדי, לבלתי השחית הכל" (ישעיה סה, ח). **כי יראה כי אזלת יד.** והטעם שיתנחם אז על הרעה הראויה לעמו, וזה יעשה בשביל עבדיו, ולא כן עשה כל ימי הגלות, הוא **כי אז יראה את ישראל בתחתית העני ולחץ הגלות, באפן שאינם יכולים לחיות עוד בו, כמו שהיה הענין במצרים, כאמרו "וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו" (לעיל כו, ז).** **ואפס עצור ועזוב.** ויראה שאין להם עוד ממון "עצור" בבית ולא "עזוב" בשדה.

אור החיים - לעת תמוט רגלם הוא סוד מאמר (סוטה מ"ט) עקבות משיחא... **כי ידין ה' עמו וגו'.** אחר שגמר ענין מכעיסי אל עד סופם חזר להבטיח לכללות ישראל שלא לעולם יריב אתם, כי ידין ה' עמו פירוש יעמיד במשפט כוסות התרעלה אשר עברו ויראה צרות שעברו על הצדיקים מהם הרגו מהם שרפו מהם הפשיטום ובשביל הצדיקים אשר נצטערו יתנחם, והוא אומרו ועל עבדיו יתנחם פירוש בשבילם יתנחם לומר **די צרות הגלות, ועוד כשיראה ה' שאין כח בישראל להציל עצמן מהגלות, וכח אין בצדיקים ליסר בשבט מוסר למרגיזי אל, גם לא ישארו בישראל אנשים גדולים ונביאים חוזים בעלי רוח הקודש ואין אשכול וגו' (מיכה ז'),** והוא אומרו כי אזלת יד, ובזה אפס עצור פירוש על דרך (שמאול א' ט') יעצור בעמי פירוש שאין כח למדריכים בדרכי ה' להדריכם, ועזוב פירוש ומצד זה נשאר העם עזוב, ואמר ישראל אי אלהימו **הגם שאין מעשיהם מהוגנים אף על פי כן יבא בטענה לפני האלהים הרמוז בתיבת צור, והוא חסיו בו כי ישראל הגם שירשיעו ויעברו על חלק ממצות ה' אף על פי כן כל מחסיהם בה', ועליו סובלים דלות ושפלות, ונהרגים על קדושת שמו, ועומדים ומצפים לצור גואלם והוא אומרו חסיו בו:** ואומרו אשר חלב זבחימו וגו' הוא מאמר ה' נגד דבריהם, והרדפת הדברים הוא על זה הדרך **כי ידין וגו' ויתנחם על מה שסבלו עבדיו.**

"וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵינוּ"

(לה) לִי נָקָם וְשָׁלֵם לְעַת תְּמוּט רַגְלָם כִּי קָרֹב יוֹם אֵיִדָם וְחָשׁ עֲתֵדֶת לָמוּ : (לו) כִּי יָדִין יִקְנֹךְ עַמּוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנַחֵם כִּי יִרְאֶה כִּי אֶזְלַת יָד וְאָפְס עֲצוּר וְעִזּוּב : (לז) וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵינוּ צוּר חֲסִיו בּוֹ :

רשב"ם - ואמר אי אלהינו - וגם האומות יאמרו איה נא אלהיהם של ישראל. ומפני כבוד שמי אצילם ואנקום באויביהם, שגם מתחילה אמרתי אפאיהם לישראל ואשביתה זכרם אם לא מפני כעס אויב המתפאר לאמר ידנו רמה, אבל עתה כשיגדל העניות והצרה בשונאי לישראל כל כך שאזלת ידם ויאמרו האומות ידנו רמה ואמר אי אלהינו. לכן אנקם מהם להתקדש שמי שהם מחללים :

רבינו בחיי - ואמר האויב: **אי אלהינו**, וכן אמר טיטוס הרשע כשגדר הפרכת, והוא שכתוב: (מיכה ז, י) "ותרא אויבתי ותכסה בושה האומרה אלי אינו ה' אלהיך".

מסכת סנהדרין צז. - תנו רבנן, כי ידיו ה' עמו... כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב - אין בן דוד בא עד שירבו המסורות... דבר אחר: עד שיתייאשו מן הגאולה. שנאמר ואפס עצור ועזוב - כביכול אין סומך ועוזר לישראל.
רש"י - אין עוזר ואין סומך לישראל - שיהיו שפלים למאד, ואומר: אין עוזר וסומך - שיהיו מתייאשין מן הגאולה.

Yad Washem Archive, Jerusalem
The Jews were led through the streets of Baden-Baden by the Nazis to the National Hotel. They had to carry a Star of David inscribed "God, do not abandon us."

אברבנאל - ואמר אי אלהינו צור חסיו בו. רוצה לומר מפני שיראה גם כן מה שאמר האויב כנגד ישראל אי אלהינו צור חסיו בו. אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם. רמז לקרבנות ונסוך היין שהיו עושים במקדש וישחקו מישראל באמרם אי אלהי יעקב אשר הקרבתם לפנינו כמה קרבנות ונסוך היין יקומו עתה ויעזרו אתכם ויהיו עליכם סתר' בעת צרותיכם. וכן בדברי דוד (תלים ע"ט) למה יאמרו הגוים איה אלהיהם. עד שאמרה מרתא בת בילגה כשטפחה בסנדלה על גבי המזבח ואמרה לוקוס לוקוס עד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל ואי אתה עומד להם בצרתם כדאיתא (דף נ"י) בסוף מסכת סכה. וכאשר יחליטו האומות המאמר הזה בבזיון הש"י וחרפתו הוא העת המיועד שיעשה בו השם למען שמו הגדול.

השוואה ומדינת ישראל

מקורות לראש השנה - פרשת האזינו - שבת שובה - נערך ע"י הרב ראובן שכטר - תשע"ח

"השירה הזאת הבטחה מבוארת בגאולה העתידה על כרחן של מינין"

(לב:מ) פי אָשָׂא אֶל שָׁמַיִם יְדֵי וְאֶמְרָתִי חֵי אֲנֹכִי לְעֵלָם :

רמב"ן - כי אשא אל שמים ידי - ...ועל דרך האמת, בעבור כי בעת הגלות השליך משמים ארץ תפארת ישראל, יאמר שישאנה עתה בעת רצון אל השמים העליונים, והיא היד הגדולה הנלחמת לישראל. וזה טעם ואמרתי חי אנכי לעולם - כי אני מחיה ידי החזקה בהיותי משנן ברק חרבי, וסומך אותם לאחוז במשפטן של ישראל ולהשיב נקם לצרי, כי אז יהיה השם שלם והכסא שלם, והמשכיל יבין :

והנה השירה הזאת אשר היא בנו לעד אמת ונאמן, תגיד בביאור כל המוצאות אותנו. הזכירה תחלה החסד שעשה עמנו הקב"ה מאז שלקחנו לחלקו, והזכירה הטובות שעשה לנו במדבר, ואשר הנחילנו ארצות הגוים הגדולים והעצומים, ורוב הטובה והעושר והכבוד אשר הנחילנו בה, וכי מרוב כל טובה מרדו בה' לעבוד ע"ז. והזכירה הכעס אשר היה מלפניו עליהם, עד ששלח בהם בארצם דבר ורעב וחיה רעה וחרב, ואחרי כן פזר אותם בכל רוח ופאה. וידוע כי כל זה נתקיים ויהי כן :

ואמרה השירה, כי בסוף ישיב נקם לצריו ולמשנאיו ישלם. והטעם, כי הם עשו כל הרעות עמנו לשנאתו של הקב"ה, כי לא ישנאו את ישראל בעבור שעשו ע"ז כהם, רק בעבור שלא יעשו כמעשיהם, ויעבדו את הקב"ה וישמרו את מצותיו, ולא יתחתנו בהם ולא יאכלו מזבחייהם, ויבזו ע"ז שלהם ויבערו אותה ממקומותיהם, וכענין שאמר (תהלים מד כג) כי עליך הורגנו כל היום, אם כן לשנאתו של הקב"ה יעשו בנו כל הרעות האלה, והם צריו ומשנאיו ועליו להנקם מהם :

וזה דבר ברור כי על הגאולה העתידה יבטיח, כי בבנין בית שני לא הרנינו גוים עמו, רק לעגו עליהם (נחמיה ג לד) מה היהודים האמללים עושים, והיו גדוליהם עבדים בהיכל מלך בבל וכולם משועבדים לו, ובימים ההם לא השיב נקם לצריו ולא כפר אדמתו עמו :

והנה אין בשירה הזאת תנאי בתשובה ועבודה, רק היא שטר עדות שנעשה הרעות ונוכל, ושהוא יתברך יעשה בנו בתוכחות חימה, אבל לא ישבית זכרנו, וישוב ויתנחם ויפרע מן האויבים בחרבו הקשה והגדולה והחזקה, ויכפר על חטאתינו למען שמו. **אם כן, השירה הזאת הבטחה מבוארת בגאולה העתידה על כרחן של מינין.** וכך הזכירו בספרי (האזינו מג), גדולה שירה זו שיש בה עכשיו ויש בה לשעבר ויש בה לעתיד לבוא ויש בה בעולם הזה ויש בה לעולם הבא. ולזה רמז הכתוב שאמר (פסוק מד) ויבא משה וידבר את כל דברי השירה הזאת באזני העם, הזכיר "כל" להגיד שהיא כוללת כל העתידות למו, ואם היא קטנה בדבור, כי ביאר להם עניניה הרבים :

"ז' כללים באמונתנו"

אברבנאל

הנה יצאו לנו מדברי השירה הזאת ז' כללים באמונתנו :

האחד שהנקמה והשלום עתידים להיות בהכרח בכל הצרי' אותנו וכמו שאמר לי נקם ושלם. ואמר אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלם. אשכיר חצי מדם וחריבי תאכל בשר. כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וגוי' והכלל הזה מבואר ידוע שלא נתקיים בבית שני ולא בזמן אחר :

הכלל הב' שנקמת האויביהם וגאולת ישראל יש להם זמן מוגבל וידוע נגזר בחכמתו העליונה אי אפשר שיעבור ממנו ולא גלה אותו לשום נוצר. והתבאר זה מאמרו הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי כלומר שהיה סתום וחתום שלא ידעהו אדם וכמו שאמר לדניאל (סימן י"ב) כי סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ. ואמר עוד מסכים לזה לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם והרי שיש לדבר עת ידוע וזמן מוגבל לא ידעהו בלתו. וגם זה מורה שלא נאמר זה על פקידת בית שני כי היה יודע כל שער עמי כי לשבעים שנה יפקדו :

הכלל הג' שגאולת ישראל תהיה אחרי שכפי הדין ירצו את עונם ויקחו ככל חטאתם. וכמו שאמר כי ידין ה' עמו כפי הכונה הראשונה. והב' שזכרתי בפירושו. ואמר כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב כי יגיע מצבם לתכלית הפלגת השפלות ואז כפי הדין יזכו לגאולה. ומסכים לזה אמר הנביא ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה. והיה זה אחרי שאמר ואשיבה ידי עליך ואסירה כל בדילך וגוי'. וגם זה לא נתקיי' בבית שני כי לא ירדו ישראל קודם בואם לבנין הבית לדלות ולשפלות המופלג אבל היו בבבל בעושר וכבוד ומעלי' רבה כאשר נפקדו :

הכלל הרביעי שבגלותנו זה תמה זכות אבות כמו שכתב הרב רבינו משה בר נחמן ואין לנו הצלה מיד העממי' רק בעבור שמו הגדול והתבאר זה מאמרו לולי כעס אויב אגור פן ינכרו צרימו פן יאמרו ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת. ואמר גם כן על זה עצמו ואמר אי אלהימו צור חסיו בו אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם יקומו ויעזרכם יהי עליכם סתרה. ראו עתה כי אני אני הוא וגוי'. ומסכים לזה אמר יחזקאל הנביא (סימן כ') וקבצתי אתכם מן הארצות אשר נפוצותם שם ונקדשתי בכם לעיני הגוים וידעתם כי אני ה' בעשותי אתכם למען שמי לא כדרככם הרעים וכעלילותיכם הנשחתות בית ישראל. וכך אמר עוד ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים. וכבר נתן הרב טעם נכון ונכבד בזה מאשר האומה הישראלית היא המפורסמת והמודיעה אמתת השם יתברך ואמונתו ובבטולה תהיה בריאת המין האנושי לבטלה :

"ז' כללים באמונתנו"

אברבנאל

הכלל החמישי שתחיית המתים תהיה סמוכה וקרובה בזמן לקבוץ הגליות. והנה יראה זה מאמרו' כי ידן עמו ועל עבדיו יתנחם. ואמר אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא. וכבר העיר עליו המלאך (סי' י"ב) לדניאל באמרו ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם. וכדברי ישעיהו (סימן כ"ו) יחיו מתוך נבלתי יקומון וגו'. ואמר (שם כ"ז) ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו' וכמו שפירשתי בספר ישעיהו :

הכלל הששי שהגאולה והכפרה אשר ידענו בשיר' הזאת אינה בתנאי התשובה ולא כשנשמע בקול ה' ונשמור מצותיו ונעבדהו אבל השירה הזאת אינה רק שטר עדות שנעשה הרעות והחטאים עד אין די. ושהוא יתעלה יעשה בנו בתוכחות חימה ועונשים רבים אבל לא ישבית זכרונו מני ארץ. **ושאחרי כן הוא יתברך למען שמו הגדול ובלתי החל לעיני הגוים ישוב ויתנחם ויפרע מן האויבים בחרבו הקשה ויכפר על חטאתינו ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו.** ואם כן השירה הזאת הבטחה מבוארת בגאולה העתידה אמרו בספרי גדולה שירה שיש בה מעכשו ויש בה לשעבר ויש בה לעולם הזה ויש בה לעולם הבא וכמו שזכר כל זה הרמב"ן ז"ל :

הכלל השביעי שכל דברי השירה הזאת נתקיימו ולא יפול דבר ממנה ארצה לא במה שיעד מירושת הארץ ודשנותה והצלחותי שהוא חלק החסדי' ממנה כי כלם נתקיימו בשלמות רב. ואם בעונות והחטאים שיעשו מהעכו"ם. ומהשדי' האנשים והנשים שהוא חלק הפשע הכל בא כמו שספר. ואם בעונשים הרעות והצרות שיעד עליהם שהוא בחלק הענש כי בכלם לקו וזה אם בבית ראשון ואם בבית שני ובגלות. **ומאחר שראינו שכל חלקי השירה ויעודיה נתקיימו ככל הכתוב בה ראוי שנאמין אמונת אומן שגם כן יתקיים החלק האחרון ממנה מהגאולה ונקמת האויבים.** ומה נמלצו דברי הרמב"ן שכתב ז"ל. ואלו היתה השירה הזאת מכתב אחד מהחוזים בככבים שהגיד מראשית היו ראויין להאמין בה מפני שנתקיימו כל דבריה עד הנה ולא נפל דבר אחד. אף כי אנחנו נאמין ונצפה בכל לב לדבר האלהים מפי נביאו נאמן ביתו אשר לא היה לפניו ואחריו כמוהו. ע"כ. הנה נתתי לך בדבר הזה ז' הכללים הכוללים אמתת השירה ויעודיה והם באמת לכל בעל דעת ז' פנינים יקם ה' את דברו הטוב אמן :

"כי הארץ תכפר בעד עמו"

(לב: מג) הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו:

רש"י - הרנינו גוים עמו - לאותו הזמן ישבחו האומות את ישראל ראו מה שבחה של אומה זו שדבקו בהקב"ה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו, יודעים היו בטובו ובשבחו:
כי דם עבדיו יקום - שפיכות דמיהם כמשמעו:
ונקם ישיב לצריו - על הגזלא ועל החמס, כענין שנאמר (יואל ד, יט) מצרים לשמה תהיה ואדום למדבר שממה תהיה מחמס בני יהודה, ואומר (עובדיה א, י) מחמס אחיך יעקב וגו':
וכפר אדמתו עמו - ויפייס אדמתו ועמוב על הצרות שעברו עליהם ושעשה להם האויב:
וכפר אדמתו - ומה היא אדמתו עמו. כשעמו מתנחמים ארצו מתנחמת, וכן הוא אומר (תהלים פה, ב) רצית ה' ארצך, במה רצית ארצך, שבת שבות יעקב.

אבן עזרא - הרנינו גוים עמו - אז ישבחוהו כאשר יקום השם דמם...
וכפר אדמתו ועמו. ובדרש, **כי הארץ תכפר בעד עמו**... ולפי דעתי שפירושו, שהעם יכפר על האדמה, כי כן מצאנו אבנים שחקו מים (איוב יד, יט). גם נמצא 'כפור' בלא מלת 'על', כמו וחטאת אותו וכפרתהו (יחז' מג, כ). והטעם, כי ישראל יעשו נקמה בגוים, והם יכפרו על ארץ ישראל בעבור הדם ששופך בה, כמו ולא רץ לא יכופר (במד' לה, לג), והוא דבר בטעם המקום.

רשב"ם - וכפר אדמתו עמו - יקנח דם עמו מן האדמה על ידי שפיכת דם אויבים, כדכתי' ולא רץ לא יכופר בדם אשר שופך בה כי אם בדם שפכו:

דעת זקנים מבעלי התוספות - הרנינו גוים עמו. אז ישבחו האומות לישראל שהם עמו של הקב"ה ויאמרו אשרי העם שככה לו שהקב"ה נפרע מצריה' כדמפרש ואזיל כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו שישפך דמם כמו ששפכו דמם של ישראל וזש"ה ידין בגוים מלא גויות שעתידי הקב"ה שיאמר לאומות למה שפכתם דמן של ישראל והם ירצו לכפור שלא עשו כך והקב"ה מראה להם מלבושיו שהוא מלא גויות פי' גופי הקדושים ולא יוכלו לכפור ואז ידין לכל אחד כדין שעשה לישראל וזהו שייסד הפייט התאזר בקדושים וכן בעקידה אל דמי לדמי גם בפורפירא מלא גויות:

מקורות לראש השנה - פרשת האזינו - שבת שובה - נערך ע"י הרב ראובן שכטר - תשע"ח

"כל היושב בארץ ישראל א"י מכפרת עליו"

(לב: מג) הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו:

אור החיים - הרנינו גוים וגו'. פירוש כי בעשות ה' נקמה באויבי ישראל וירומם מדרגת ישראל ירננו הגוים על עמו ישראל לשבחם ולרוממם כאומרו (תהלים קמ"ד) אשרי העם וגו', ואומרו כי דם וגו' ונקם וגו' פירוש שלא דם לבד אלא גם צריו אשר חרשו און לו ישיב ה' להם נקם שחשבו לעשות, על דרך אומרו (שם ז') ישוב עמלו בראשו, ואומרו וכפר אדמתו עמו הוא גמר הדברים שהתחיל לומר כי ידין ה' עמו וגו' וגמר אומר כי הנמצא עדיין מהחטאים על ישראל, תכפר עליהם הארץ אשר היתה לשמה ולחרפה שנים רבות, זה יהיה לכפרת עון עם ה':

ספרי - היה ר' מאיר אומר כל היושב בארץ ישראל א"י מכפרת עליו שנאמר כל העם היושב בה נשוא עון (שם ל"ג) ...ועדין אין אנו יודעים אם פורקים עונותיהם עליה ואם נושאים עונותיהם עליה. כשהוא אומר וכפר אדמתו עמו הרי פורקם עונותיהם עליה ואין נושאים עונותיהם עליה. וכן היה ר"מ אומר כל הדר בא"י וקורא ק"ש שחרי' וערבית ומדבר בלשון הקודש הרי הוא בן העולם הבא:

רבינו בחיי - הרנינו גוים עמו. כי האומות ישבחו לישראל ויפצחו עליהם רנה כאשר החזיקו באמונתם הטובה ולא סרו מהדרך בזמן הגלות...
כי דם עבדיו יקום. התנבא משה בכאן על הצרות והמקרים העתידיים לעבור עלינו בגלותנו זה בשפיכות דמם של ישראל שיהרגום האומות, ובאבוד ממונם בגזל ובחמס שיעשו להן, וכענין שכתוב בזרעו של עשו (עובדיה) מחמס אחיך יעקב תכסך בושה ונכרת לעולם, ועל זה אמר כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו...
וכפר אדמתו עמו. פירוש אדמתו ועמו. ובמדרש וכפר אדמתו על עמו. ובסוף כתובות דרשו רז"ל וכפר אדמתו עמו, כל הקבור בארץ ישראל כאלו קבור תחת המזבח, כתיב הכא וכפר אדמתו עמו, וכתיב התם (שמות כ) מזבח אדמה תעשה לי. וזה היה מסוד יצירת האדם שבראו יתברך ממקום כפרתו, שכן כתיב בו (בראשית ב) עפר מן האדמה, וזהו מעלת הארץ שהיא פלטין של מלך ונקראת ארץ ה' ונחלת ה', וכל שהוא חוצה לה נקראת בלשון הכתוב חוצות ואהלי רשע, ובלשון רז"ל ארץ העמים, והנה היא טמאה ומטמאת מצד עפרה ואוירה.